

PAPER DETAILS

TITLE: Mastaura Antik Kenti`nde Yapilan Arkeolojik alismalar

AUTHORS: Sedat AKKURNAZ

PAGES: 99-125

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2804517>

Mastaura Antik Kenti'nde Yapılan Arkeolojik Çalışmalar*Archaeological Studies in the Ancient City of Mastaura***Sedat AKKURNAZ*****Öz**

Mastaura Antik Kenti, Aydın İli, Nazilli ilçe merkezinin yaklaşık 3 km. kuzeyinde dar bir vadi içinde yer alır. Mesogis (Aydın Dağları) eteklerinde, Maiandros (Büyük Menderes) Ovası kenarındaki kent sulak ve bereketli bir yere kurulmuştur. Ege kıyılarından Anadolu'nun içlerine uzanan Caput Viae yolunun önemli kentlerinden birisidir. Maiandros (Büyük Menderes) Nehri'nin kuzeyinde yer alan Mastaura Antik Kenti, Karia ve Lydia bölgelerinin kesiştiği bir coğrafyada olması nedeniyle her iki bölgenin de kültürel izlerini taşımaktadır. Mastaura Antik Kenti'nde 2020 ve 2021 yıllarında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi tarafından arkeolojik yüzey araştırması yapılmıştır. Yüzey araştırmaları ile eş zamanlı olarak 2020 ve 2021 yıllarında Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve bilimsel danışmanlığında temizlik ve çevre düzenleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında ise Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında, bilimsel danışmanlığımızda kazı, çevre düzenleme ve koruma çalışmalarına başlanmıştır. Bu makalede, kent ile ilgili literatüre geçmiş bilgiler ışığında kentin tarihi ve araştırma tarihçesi anlatılmıştır. Daha sonra ise son üç yıldır kent genelinde yürütülen arkeolojik çalışmalar ana hatlarıyla ele alınmış, elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar aktarılmıştır. Mastaura'da yapılan çalışmalarda öncelikle kentin haritası ve planı oluşturulmuş, toprak üstünde görülen kalıntılar belgelenmiştir. Yapıların planı ve cephe çizimleri gerçekleştirilmiş, araziden seramik örnekleri toplanarak, kentin zamanla değişen yerleşim dokusu araştırılmıştır. Mastaura'nın Hellenistik-Roma yerleşimi vadi içindeyken, Orta Çağ'da vadinin kuzeydoğusundaki tepelerin üzerine yeni bir kale inşa edilmiş, halk buraya taşınmıştır. Antik kentin en dikkat çeken kalıntısı Amphitheatro'dur, bu yapının doğusunda ise büyük bir Roma Hamamı kalıntısı yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mastaura, Lydia, Karia, Maiandros, Arkeoloji.

Abstract

The Ancient City of Mastaura is located in a narrow valley about 3 km north of the center of the district of Nazilli in Aydın Province. The city, on the skirts of Mesogis (Aydın Mountains) and on the edge of the Maiandros (Great Meander) Plain, was founded on a wet and fertile land. It is one of the important cities of the Caput Viae Road stretching from the Aegean coasts to interior of Anatolia. The Ancient City of Mastaura, located in the North of the Maiandros (Great Meander) River, bears the cultural traces of both regions as it is in a geography where the regions of Caria and Lydia intersect. Archaeological surveys were carried out in the Ancient City of Mastaura by Aydın Adnan Menderes University in 2020 and 2021. Simultaneous with the surface surveys, cleaning and landscaping studies were carried out in 2020 and 2021 under the direction of Aydın Archeology Museum and under my scientific responsibility. In this article, the history of the city and its research history are explained in the light of previous information in the literature about the city. Then, the archaeological studies carried out throughout the city for the last three years have been discussed in outline, the data obtained and the results reached have been conveyed. In the studies carried out in Mastaura, first of all, the map and plan of the city were created and the remains on the ground were documented. Plans and facade drawings of the buildings were made, ceramic samples were collected from the field and the settlement pattern of the city, which changed over time, was investigated. While the Hellenistic Roman settlement of Mastaura was in the valley, a new castle was built on the hills to the northeast of the valley in the Middle Ages, and the people moved here. The most spectacular ruins of the ancient city is the Amphitheater, to the east of this structure is the remains of a large Roman Bath.

Keywords: Mastaura, Lydia, Caria, Maiandros, Archaeology.

* Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın. 0000-0001-5385-6222 | sakkurnaz@gmail.com

Giriş

Mastaura Antik Kenti Aydın ili, Nazilli ilçe merkezinin 3 km. kuzeyinde¹, Bozyurt, Eycelli ve Dereagzı Mahalleleri'nin sınırlarının kesiştiği bölgede, dar bir vadi içinde yer alır. Ege kıyıları ile Anadolu içlerini bağlayan ve doğal bir güzergâh olan Büyük Menderes Vadisi boyunca uzanan Caput Viae yolunun önemli kentlerinden birisi² (Fig. 1) olan Mastaura, kendi bölgesel coğrafyası içinde kavşak noktası sayılabilecek konumdadır. Karşıda, ovanın diğer tarafında Harpasos (Arpas/Kemer) Çayı yer almakta, bu çay boyunca uzanan vadi Karia içlerinden Maiandros (Büyük Menderes) Ovası'na bağlantıyı sağlayan önemli güzergahlardan birisidir³. Aynı şekilde, Mastaura'nın hemen yanı başında, yaklaşık 6 km. doğusunda yer alan ve Mesogis'i (Aydın Dağları) geçerek kuzeye doğru uzanan Kestel Vadisi vardır. Kestel Vadisi ise Lydia içlerinden Maiandros Ovası'na geçişi sağlayan doğal bir güzergâhtır. Dolayısıyla, hem güneyden Karia Bölgesi'nden ve kuzeyden Lydia Bölgesi'nden gelen yolların kesiştiği bir noktada olması, hem de Maiandros (Büyük Menderes) Nehri boyunca uzanan doğu-batı akslı ana yol üzerinde olması Mastaura'nın bölge içinde önemli bir konumda yer aldığını göstermektedir.

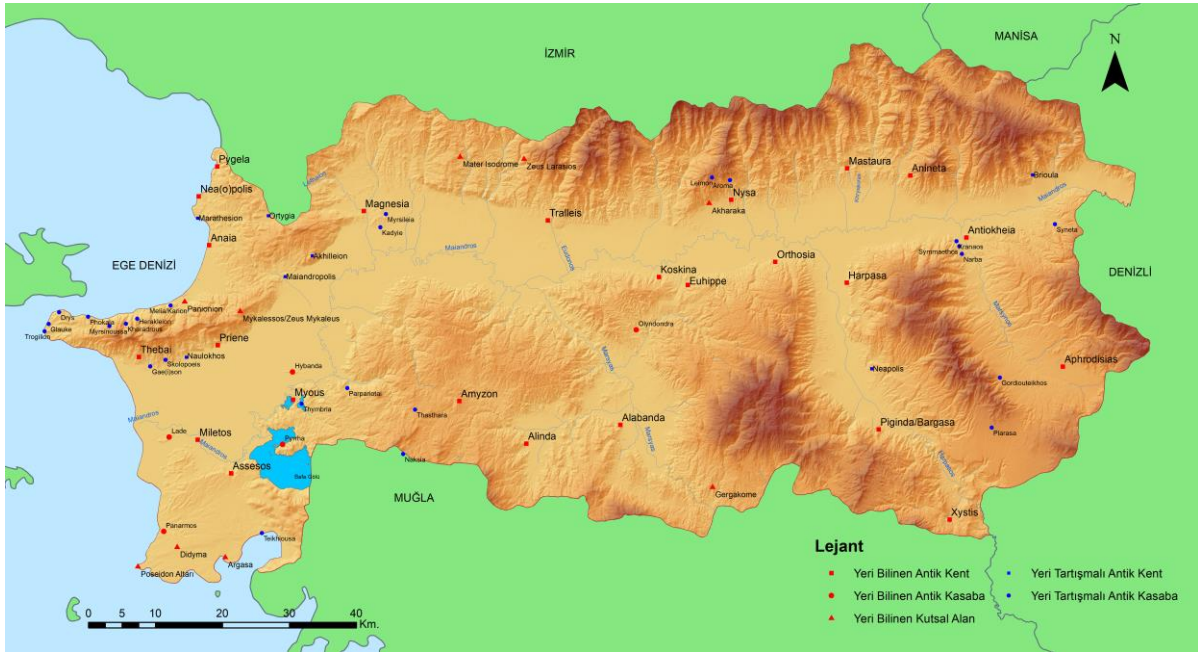

Fig. 1. Aydın'daki Antik Kentleri Gösteren Harita

¹ Pococke 1745, 67-68; Hamilton 1842a, 531-533; Ramsay 1960, 111.

² Talbert 2000, 944, Map 61.

³ Hild 2014, 47, 103, Abb. 56.

Mastaura, Mesogis (Aydın Dağları) eteklerinde, Maiandros (Büyük Menderes) Ovası kenarında sulak ve bereketli bir yere kurulmuştur. Kentin içinden Maiandros (Büyük Menderes) Nehri'nin kuzey kollarından birisi olan ve antik ismi Khrysaoris⁴ olan, yöre halkı tarafından da “Mastavra Deresi” olarak adlandırılan bir dere akmaktadır (Fig. 2-3). Antik yerleşim bu derenin oluşturduğu dar bir vadi içine konumlanmış, derenin iki tarafındaki eğimli arazilere yayılmıştır⁵ (Fig. 4). Yüksek tepelerin çevrelediği bir vadi içinde olması nedeniyle korunaklı doğal bir topoğrafyaya sahip olan kentin, içinden geçen dere sayesinde su sıkıntısı çekmediği, kent içi ve çevresindeki arazilerin oldukça sulak ve bereketli olduğu anlaşılmaktadır.

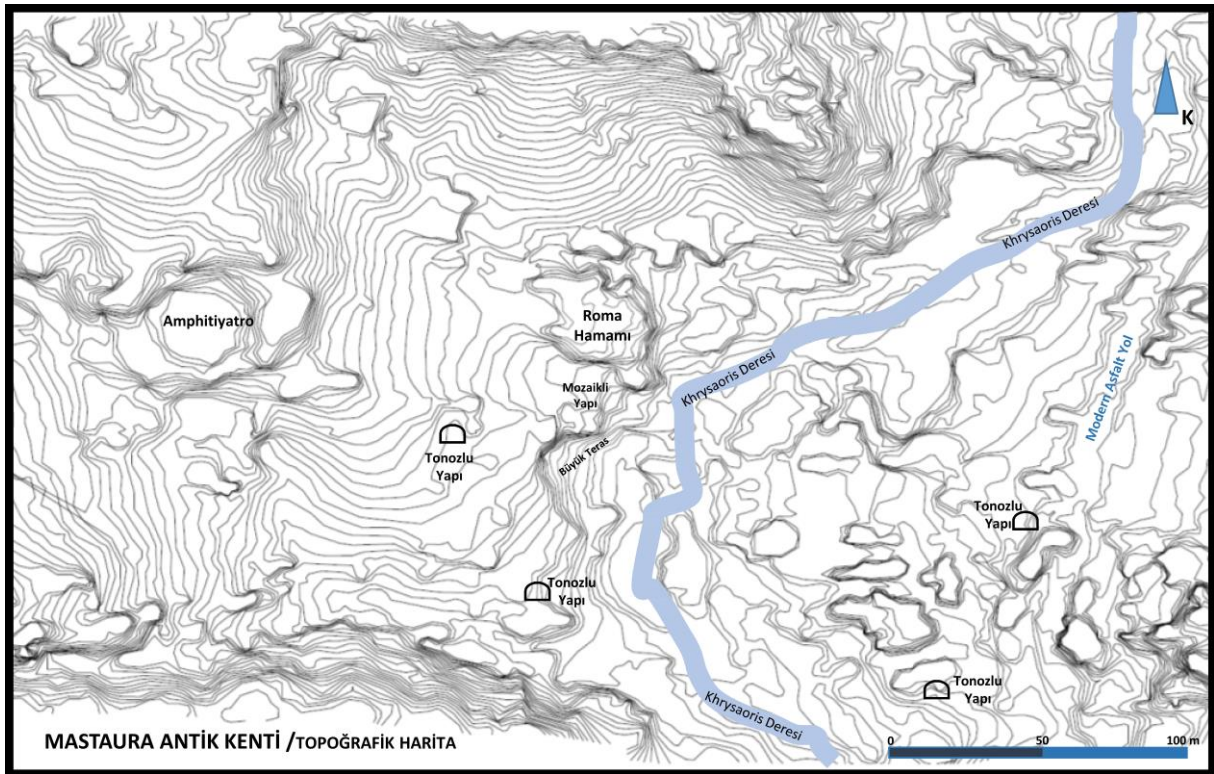

Fig. 2. Mastaura Antik Kenti Topoğrafik Harita

Kentte 2020 ve 2021 yıllarında arkeolojik yüzey araştırması⁶ yapılmıştır. Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve tarafımızdan gerçekleştirilen bilimsel danışmanlıkla 2020 ve 2021 yıllarında temizlik ve çevre düzenlemesi çalışmaları gerçekleştirilmiş, 2022 yılında ise kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu makalede, kentin tarihinden ve kent ile ilgili araştırmaların tarihçesinden bahsedilmiş, Mastaura Antik Kenti içinde ve yakın çevresinde üç yıldır yürütülen arkeolojik çalışmalar ana hatlarıyla anlatılmış, elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

⁴ Bizanslı Stephanos (436), Mastaura kentinin içinden geçen derenin adının Khrysaoris olduğunu yazmıştır.

⁵ Akkurnaz 2020, 42.

⁶ Akkurnaz 2022, 151-170.

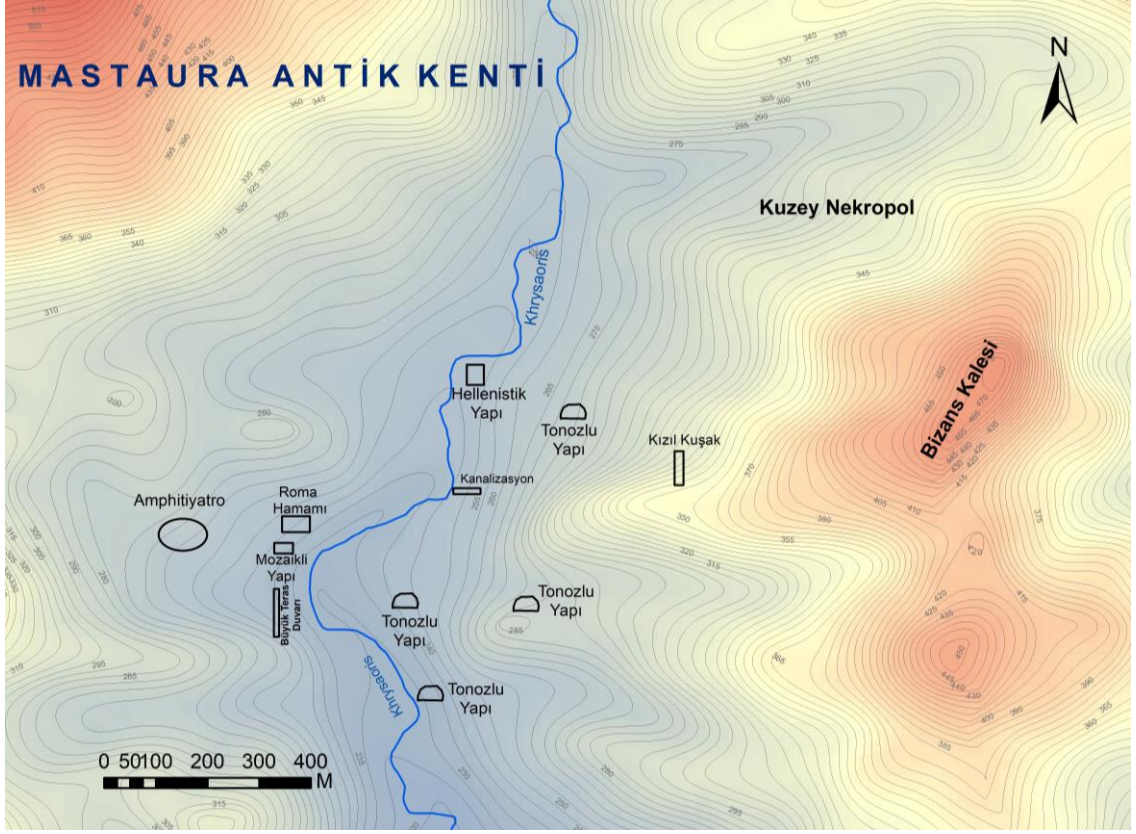

Fig. 3. Mastaura Antik Kenti Planı (Çiz. Y. Çorbacıoğlu)

Fig. 4. Mastaura Kenti Genel Görünüm

Kentin Tarihçesi

Mastaura hakkında bilgi veren en eski antik kaynak Strabon'dur. Strabon (XIV.1.48), Maiandros (Büyük Menderes) Nehri kenarındaki yerleşimleri sayarken, Mastaura'nın lokalizasyonu ve konumu üzerine net bilgiler vermiştir. Bölgeden bahsederken, nehrin bir tarafında Koskinia ve Orthosia, diğer tarafında Nysa, Briula, Mastaura ve Akharaka yerleşimlerinin olduğunu belirtmektedir. Antik dönemin bir başka önemli yazarı Plinius (V.31), Ephesos Conventusu'na bağlı kentler arasında Mastaura'nın da adını saymakta, dolayısıyla MS 1. yüzyılda Mastaura'nın Ephesos yargı merkezine bağlı bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Kent ile ilgili ilk yazılı bilgiler Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olmakla birlikte, Mastaura'nın Hellenistik Dönem'de sikke⁷ bastırıldığı, dolayısıyla kent statüsünde olduğu bilinmektedir.

Mastaura hakkında en kapsamlı bilgiler veren antik yazar Bizanslı Stephanos'dur (Ethnika, 436). Mastaura'nın bir Lydia kenti olduğunu, kentin isminin peri Ma'dan türediğini, dolayısıyla mitolojik bir kökenden geldiğini belirtir. Yazara göre Ma, Zeus'un annesi tanrıça Rhea'nın yanında dolaşan perilerden birisidir ve Zeus, bebek Dionysos'u Hera'nın hışmından koruması ve yetiştirmesi için bu periye emanet etmiştir⁸. Aynı zamanda Lydialıların Rhea'yı Ma diye adlandırdıklarını ve boğalar kurban ettiklerini aktarmaktadır. Bizanslı Stephanos bize kentin ortasından Khrysaoris adında bir akarsu geçtiğinden de bahsetmektedir. Bizanslı Stephanos'un yazdıkları son derece kıymetli olup, hem kentin etnik ve mitolojik kökenlerine dair ipuçları sunmakta, hem de kentin topoğrafyası hakkında tarihi bilgiler vermektedir.

Kent ile ilgili olarak Hellenistik Dönem ve öncesine ait bilgilerimiz çok az olmasına rağmen, Mastaura isminin anlamı ve kökeni hakkında günümüze kadar çeşitli değerlendirmeler yapılmış, tartışmalı görüşler ileri sürülmüştür. En yaygın kanı Bizanslı Stephanos'un (Ethnika, 436) aktardığı gibi Lydialı Tanrıça Ma'dan adını aldığı yönündedir. Kentin isminde geçen "taura" ifadesinin ise Lydia dilinden geldiği ve "kent, şehir" anlamı taşıdığı, dolayısıyla kentin adının "Ma'nın Kenti" gibi bir anlam taşıdığı düşünülmektedir⁹. Kimi araştırmacılar ise Mastaura isminin Hitit kayıtlarında adı geçen Seha Ülkesi yöneticisi, Arzawa prensi Masturi¹⁰ ile ilişkili olabileceğini dile getirmiştir¹¹. Mastaura halkının ve kentin adının

⁷ Nolle 2016, 58, abb. 2b.

⁸ Bizanslı Stephanos'un Mastaura kentine ismini veren Tanrıça Ma'nın aynı zamanda bebek Dionysos'a bakıcılık ettiğinden bahsetmesi önemlidir. Aynı dağları paylaşan iki komşu kentten Nysa bu tanrının doğum yeri olarak bilinip, öne çıkmış olsa da, aslında Mastaura da Dionysos'un doğum yeri olarak kabul edilebilir.

⁹ Jongkees 1939, 252-256.

¹⁰ Hawkins 1998, 16-20.

¹¹ Schürr 2016, 83-88.

yerel bir kökenden geldiği, Lydialılar üzerinden Luwilere kadar uzandığını düşünmek mümkündür.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde az sayıdaki antik kaynak kentten bahsederken, Hristiyanlık ile birlikte Mastaura'nın adı daha fazla geçmeye başlar. Bizanslı coğrafyacı Hierokles, Asia vilayetindeki şehirlerin listesini verirken Nysa (659.6) kentini, Mastaura'yı (659.8) ve hemen sonra da Anineta (659.9) kentini saymıştır. Hierokles'in listesinden de anlaşılacağı üzere, peş peşe sıralanan bu kentler birbirine komşudur ve Bizans Dönemi'nde adından söz edilecek kadar önemli yerleşimlerdir.

Çeşitli konsil listelerinde Mastaura piskoposlarının adı geçmektedir¹². 431 yılındaki I. Ephesos ve 449 yılındaki II. Ephesos Konsillerinde Mastaura'yı Theodosios temsil etmiştir. Theodosios'un yerine geçen Sabatios 451 yılındaki Kalkhedon Konsili'nde Pitane'den Piskopos Hesperios'tan kendisini temsil etmesini istemiştir. 680'de III. Konstantinopolis Konsili'ne Mastaura adına Piskopos Theodoros katılmış, 787'deki II. İznik Konsili'nde ise Constantinos görev almıştır. 879-880 tarihli IV. Konstantinopolis Konsili'nde de Mastaura adı geçmektedir. Ancak bu Mastaura'nın hangi Mastaura olduğu tartışma konusudur, Lykia'daki Mastaura olabileceği de düşünülmektedir¹³. Dolayısıyla, Maiandros kenarındaki Mastaura kenti dışında, Mastaura adında başka antik yerleşimler de vardır. Lykia Bölgesi'nde¹⁴ ve Mysia Bölgesi'nde¹⁵ Mastaura adında küçük yerleşimler olduğu bilinmekte, lokalizasyonları tam olarak yapılmamış olmakla birlikte kayıtlarda adları geçmektedir.

Dünyanın çeşitli koleksiyonlarında yer alan Bizans Dönemi kurşun mühürlerinin bazılarında Mastaura yazmakta, bu mühürleri yayınlayanlar¹⁶, mühürlerin hangi Mastaura kentine ait olduğu konusunda kesin bir sonuca varamamış, Lykia Bölgesi'ndeki Mastaura yerleşimine de ait olabileceği belirtilmiştir.

Orta Çağ'da, Mastaura bölgenin önemli kentlerinden birisidir. MS 11. yüzyıldan itibaren yoğun şekilde yaşanan savaşlar ve Bizans Devleti'nin zayıflayan merkezi idaresi ile birlikte ortaya çıkan siyasi çalkantılardan¹⁷, diğer yerleşimler gibi, Mastaura da etkilenmiştir. Bu süreçte ekonomik

¹² Le Quien 1740, 703-704; Honigmann 1942-1943, 36, 40, 61, No.92, 491; Culerrier 1987, 142, 147, 151, 157.

¹³ Culerrier 1987, 147, 157.

¹⁴ Hellenkemper – Hild 2004, 716-717; Şahin – Adak 2007, 261; Şahin 2014, 376; Onur 2015, 90-91, 94-95, 98-99.

¹⁵ Zgusta 1984, 788.

¹⁶ MS 750-850 arasına tarihlenen bir kurşun mühür üzerinde Mastaura Dioiketes'i (vergi görevlisi) Leon yazmaktadır (Zacos – Veglery 1972, no. 2105; Barnes – Whittow 1993, 130). MS 9. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir başka kurşun mühür üzerinde de Mastaura Dioiketes'i (vergi görevlisi) Iohannes adı yer almaktadır (e-Auction 5 2019, lot 521). MS 11. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen bir diğer kurşun mühür üzerinde ise Mastaura Dioiketes'i (vergi görevlisi) Michael Koubikoularios ismi görülmektedir (Wassiliou – Seibt 2004, 144-145, taf. 10, no. 131).

¹⁷ Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem* 102-121; Prinzing 1998, 153-177.

imkanları olan kentler yeniden tahkim edilmiştir¹⁸. Mastauralılar bu sancılı süreci taşınarak çözmeye çalışmış, MS 12. yüzyılda vadi içindeki kentte yaşayan halk, yandaki tepe düzlüğü üzerine inşa edilen yeni yerine taşınmış, bu yeni Bizans yerleşiminin MS 12. yüzyılda inşa edildiği, 13. yüzyılın sonlarına kadar aktif olarak kullanıldığı tespit edilmiştir¹⁹.

MS 1022 yılında yapılan bir Yahudi düğününe ait kayıta²⁰ Mastaura kentinin adı geçmektedir. Belgenin içeriği incelendiğinde, damadın Elkanah'ın oğlu Namer, gelinin ise Caleb'in Kızı Evdokia olduğu, Menderes kıyısındaki Mastaura'da yaşadıkları ve belgenin, bu çiftin arasında yapılan düğüne ilişkin bir Ketubbah (Yahudi evlilik belgesi) olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu nikah akdinde geline verilen takılar, altın kazanlar, tencereler, kaşık takımları, kemerler, ipekten ve yünden süslü giysiler, mendiller, halılar, kilimler, değerli dokumalar ve altın ile gümüş paralardan oluşan uzun bir liste vardır. Bu belge Yahudi tarihi açısından kıymetli olması yanında, Mastaura'da Yahudi cemaatinin varlığını²¹ göstermesi adına da önemlidir.

Mastaura Osmanlı Dönemi'nde de varlığını sürdürmüş, bölgeye ait olan ve farklı tarihli Mufassal Defteri²², Tahrir Defteri²³ ve Avârız Defteri²⁴ kayıtlarında, yerleşim Mastavra Köyü, Karye-i Mastavra ve Mastavra Hisarı gibi adlarla anılmaktadır. Antik yerleşim günümüzde tamamen terk edilmiş, fakat Mastaura adı yaşamaya devam etmiştir. Antik kentin 1 km. güneyinde yer alan Bozyurt köyünün eski adı "Mastavra"dır. Yakın zamanda değiştirilmiş, Bozyurt olmuştur, ama yöre halkı halen bu köye "Mastavra" demektedir.

Kent ile İlgili Araştırma Tarihçesi

Mastaura'nın araştırma tarihçesine baktığımızda, Avrupalı seyyahların kenti ziyaret ettiği ve değerli bilgiler verdiği görülür. İngiliz gezgin Pococke²⁵ 1739 yılının Şubat ayında Nazilli'ye gelmiş, bölgenin diğer kentlerini ayrıntılı anlatırken, Mastaura'yı gezmemiş, kentteki kalıntılar hakkında bilgi vermeden, kısaca kentin yerinden bahsetmiştir. Günümüzden 280 yıl önce bir seyyah tarafından tutulmuş olan bu notlar, Mastaura hakkında modern zamanlara ait en eski kayıtlar olması nedeniyle önemlidir. Pococke, tepelerin

¹⁸ Georges Pachymeres, *Relationes Historicas* III.21, IV.27, VI.20-21; Foss 1982, 151-152.

¹⁹ Barnes – Whittow 1993, 129-130; Whittow 1994, 561, 564.

²⁰ De Lange 1996, 1-10.

²¹ Bu belgeden harekete bazı araştırmacılar Mastaura'daki Yahudi cemaatinin varlığından bahsetmişlerdir. Bkz. Ankori 1959, 112, 116-117, 199; Prinzing 1998, 158, 176; Brandes 2001, 604.

²² Erdoğan – Bıyık 2015, 3, 8, 10, 15, 45, 55, 63, 72, 91, 92, 159, 163, 177, 186-190, 206, 215-216.

²³ Sarıkaya 2014, 7, 36-38, 77, 84, 86, 88-89, 100, 133-134.

²⁴ Sezer 2019, 456, 460.

²⁵ Pococke 1745, 67-68.

arasında küçük bir yerleşim olduğunu, buraya halkın “Mastavra Kalesi” dediğini belirtir.

Bir başka İngiliz gezgin Hamilton ise 15 Ekim 1836 tarihinde Nazilli’ye gelir. 16 Ekim’de, tüm gün Mastaura’yı gezer ve antik kentin o günkü durumu hakkında kıymetli bilgiler kaydeder²⁶. Nazilli’nin kuzeyinde 2-3 km mesafede antik kalıntılar olduğunu, orada halen 15-20 hanenin yaşadığı “Mastavra” adında küçük bir köy olduğunu yazmıştır. Antik coğrafyacılara atıfta bulunarak gezdiği yerin antik Mastaura kenti olduğunu, daha önceden Pococke’nin de bu kent hakkında bilgi verdiğine değinir. Hamilton Mastaura’yı detaylıca gezmiş, büyük bloklardan örülmüş duvar parçaları, çeşitli binalar için inşa edilmiş kemerler ve tonoz kalıntıları, bir Amphitiyatro binası gördüğünü not etmiştir. Mastaura’nın kuzeydoğusunda yer alan Bizans Kalesi’nin olduğu tepeye tırmanmış, gördüğü kalıntıların Bizans Dönemi’ne ait olduğunu belirtip, burasının kentin Akropolü olabileceğini yazmıştır. Daha sonra Nazilli’ye döndüğünde çarşıda gezerken Mastaura’dan gelmiş olduğunu belirttiği mimari blokları ve yazıtları incelemiş, bazılarının kopyasını²⁷ çıkararak kitabına eklemiştir. Hamilton bu gezisinde tuttuğu notlarla Mastaura’ya ait ilk kayıtların oluşmasını sağlamıştır.

19. yüzyıl seyyahlarından araştırmacı Texier²⁸ Nazilli’nin doğusunda “Mastauro” adlı bir köy olduğunu, eski Mastaura kentinin burada olduğunu ve Khrysaoris adında bir derenin aktığını belirtir. Pococke’ye ve Hamilton’a atıfta bulunarak Amphitiyatro ve Bizans Kalesi kalıntılarından söz edip, Mastaura’nın konsil listelerinde yer aldığını yazmaktadır. 19. yüzyıl sonlarında Anadolu’nun tarihi coğrafyası hakkında kapsamlı bir çalışma ortaya koyan Ramsay²⁹ kitabının pek çok yerinde Mastaura’nın lokalizasyonu hakkında bilgiler vermekte, modern Nazilli’nin yakınında olduğunu ve antik kentin adını “Mastavro” şeklinde korunduğunu belirtir.

Mastaura’nın komşusu olan Nysa’da 1907 ve 1909 yılları arasında kazılar ve araştırmalar yapan W. von Diest, bu çalışmalara ilişkin 1913 yılında bir kitap yayınlamıştır. Kitabında Mastaura ile ilgili kısa bilgilere yer vermiş³⁰, kentteki kalıntıları göstermeden Mastaura’nın basit ve sade bir planını çizmiştir. Doğru topoğrafik bilgiler içeren bu basit plan Mastaura’nın literatüre geçmiş ilk kent planı olmasıyla son derece kıymetlidir.

Yunan işgali sırasında bölgeye gelen Yunan araştırmacı K. Kourouniotis bölgedeki antik kentlerde incelemeler ve araştırmalar yapmış, 1921 yılında Mastaura’yı da ziyaret edip, kent hakkında o zamana kadar yapılan en

²⁶ Hamilton 1842a, 531-533.

²⁷ Hamilton 1842b, 444, no. 208.

²⁸ Texier 2002, 112.

²⁹ Ramsay 1960, 111, 120, 126, 136, 472.

³⁰ Diest 1913, 18-19.

kapsamlı çalışmayı gerçekleştirip, yayınlamıştır³¹. Antik kaynakları ve seyyahları referans göstererek kentin tarihini ve yerini anlatmış, Amphitiatro kalıntısı üzerinde Yunan askerlerinin fotoğraflarını çekmiştir. Şu an antik kentte görülmeyen, ancak 100 yıl önce var olan “Mastavra” köyünün evlerini fotoğraflamıştır. Mastaura’ya ait ilk fotoğrafları çekip, kentin 100 yıl önceki halini belgeleyen Kourouniotis, bu çalışmasıyla Mastaura için son derece önemli bir arşiv oluşturmuştur.

Seyyahlar ve erken dönem araştırmaları dışında, Mastaura’da kısa süreli bazı incelemeler de yapılmıştır. 1992 yılında İngiliz sanat tarihçiler, antik kent ile ilgili herhangi bir çalışma yapmadan, sadece, kentin kuzeydoğusunda yer alan Bizans Kalesi’nde kısa süreli bir araştırma gerçekleştirmiştir³². 2000-2003 yılları arasında Çine ve Nazilli ilçelerinde yüzey araştırması yürüten N. Atik ve ekibi Mastaura’yı da ziyaret etmiş, kentin konumu ve topoğrafyası kısaca anlatılmış³³, bu değerlendirme dışında kent ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Yaklaşık 280 yıldır literatürde yer alan ve varlığı bilinen kent, 2007 yılında sit alanı ilan edilip koruma altına alınmıştır.

Kenti yerinde görüp, gezenler tarafından veya kent içinde araştırmalar yapanlar tarafından hazırlanan yayınlar dışında, Mastaura’yı konu edinmiş başka bilimsel yayınlarda mevcuttur. Üreten’nin, bir grup Mastaura sikkesini inceleyip, kentte saygı gören tanrıları/tanrıçaları sıraladığı makalesi³⁴ ve Nolle’nin Mastaura sikkeleri üzerinden hareketle, kentin dini kimliğini kapsamlı şekilde değerlendirdiği makalesi³⁵ Mastaura ile ilgili az sayıdaki önemli yayınlardır.

Yukarıda da sıralandığı gibi, 2020 yılında yüzey araştırmaları başlayana kadar Mastaura ile ilgili arkeolojik çalışma ve kent hakkındaki yayınlar son derece azdır. Dolayısıyla kent, araştırılmadığı için, arkeoloji dünyasında çok bilinmeyen bir yerdi. 2020-2022 yıllarında gerçekleştirdiğimiz arkeolojik çalışmalarla Mastaura tanınır, bilinir hale gelmiş, bilim dünyasının ilgisine ve bilgisine sunulmaya başlanmıştır.

Kentte Yapılan Arkeolojik Çalışmalar

2020 ve 2022 yılları arasında Mastaura Antik Kenti’nde kapsamlı arkeolojik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Daha önce kentte herhangi bir arkeolojik çalışma yapılmadığı için Mastaura hakkında bilgiler son derece sınırlıydı. 2020 ve 2021 yıllarında yerleşimin oturduğu topoğrafyanın haritası

³¹ Kourouniotis 1922, 247-257, Eix. 2-9.

³² Barnes – Whittow 1993, 117-135; Whittow 1994, 559-570.

³³ Atik – Koçel-Erdem 2004, 44, Lev. 3, Res. 19.

³⁴ Üreten 2005, 129-142.

³⁵ Nolle 2016, 49-82.

oluşturulmuş, kentteki kalıntıların tespiti yapıp yerleşim dokusu çıkarılmıştır. Amphitiyatro ve Roma Hamamı gibi önemli kalıntılar belgelendikten sonra, bu yerler kamulaştırılmış ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kent plan karelere bölünerek, arazide, yüzeyde görülen mimari bloklar ve seramik parçaları toplanmış, yerleşimin yayılım alanı ve zaman içinde geçirdiği değişimler ve dönüşümler belirlenmeye çalışılmıştır. Hellenistik ve Roma yerleşimleri vadi içinde yer alırken, Orta Çağ'da kuzeydoğudaki tepeler üzerine kale inşa edildiği, halkın buraya taşındığı anlaşılmıştır. Kentin kuzey ve güneyinde nekropol alanları olduğu, şehrin su ihtiyacı için kuzeyden ve güneyden kente su getiren su hatlarının varlığı belgelenmiştir.

2022 yılında Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında kazı çalışmaları başlamış, Amphitiyatro'da kazı, koruma ve çevre düzenleme çalışmaları ile arkeojeofizik taramalar gerçekleştirilmiştir.

Topoğrafik Harita ve Kent Planı Çalışmaları

Öncelikle Mastaura ve çevresini kapsayan Coğrafi Bilgi Sistemi hazırlamak için çalışmalara başlanmış, dijital veri altlıkları oluşturulmuştur. Bu kapsamda Nazilli ve Mastaura özelinde çalışmalar yürütülürken verilerin sağlıklı şekilde oturmasıyla Aydın il geneline yönelik de bir harita yapma fikri oluşmuş, Aydın'da yeri bilinen veya yeri tartışmalı olup da adı bilinen antik kentleri, kutsal alanları ve antik köyleri gösteren kapsamlı bir harita hazırlanmıştır³⁶ (Fig. 1). ArcGIS 10.1 programı kullanılarak oluşturulan bu harita hem Aydın genelinde hem de Nazilli ve Mastaura özelinde yaptığımız bilimsel çalışmalar için oldukça önemli olup, bölgenin topoğrafyasını ve antik yerleşimleri bir arada görmememiz adına fayda sağlamaktadır.

Başka bir yöntemle de kentin sayısal haritası hazırlanmıştır. Mastaura kentinin sayısal haritasını çıkarmak için uydu görüntüleri ve hava fotoğrafları kullanarak, fotogrametrik yöntemlerle çalışmalar yapılmıştır. Kentin topoğrafik vektör ve ortofoto görüntüleri elde edilmiş, bu ortofoto ile elde edilen görüntüler Agisoft Metashape Professional programı üzerinde işlenip, nokta bulutu oluşturulmuştur. Nokta bulutu şeklindeki birleştirilmiş görüntüler Agisoft Metashape Professional, NetCAD ve AutoCAD gibi programlarda işlenerek izohips harita (Fig. 2), doku haritası, sayısal yüzey modeli gibi çeşitli haritalar yapılmıştır. Mastaura Antik Kenti ve çevresi daha önceden herhangi bir harita çalışmasına konu olmadığı için, bu haritalama çalışmaları kenti ve yakın çevresini belgeleme adına son derece önemlidir.

³⁶ Akkurnaz – Çorbacioğlu 2021, 10-12, Res. 1-8. Gerek Aydın geneli için oluşturulan haritanın, gerekse Mastaura için yapılan diğer haritaların hazırlanmasında büyük emekleri olan Yusuf Çorbacioğlu'na teşekkür ederim.

Hellenistik, Roma ve Orta Çağ yerleşimleri barındıran kentin planını oluşturmak için, yeni nesil CHC X91 Gps Rtk aleti kullanılarak kentte görülen kalıntıların GNSS ölçüleri alınmış, alınan veriler önce NetCAD programında işlenip, çizilmiş, daha sonra AutoCAD programında işleminden geçirilerek kalıntıların planları oluşturulmuştur. Belgelenip, çizilen yapı kalıntılarının planları, daha sonra haritalar üzerine işlenerek kent planı ortaya çıkarılmıştır (Fig. 2-3).

Kalıntıların Belirlenmesi ve Çizim Çalışmaları

Vadi içinde, Khrysaoris Deresi'nin iki yakasında Hellenistik Roma yerleşimi olduğu anlaşılmıştır (Fig. 2-4). Batı tarafta Amphitiyatro, Roma Hamamı, Mozaikli Yapı, Büyük Teras Duvarı ve çeşitli tonozlu yapılar yer almaktadır. Derenin doğusunda ise Hellenistik Döneme ait bir yapı ve çok sayıda tonozlu yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Vadinin doğusunda, Hellenistik ve Roma yerleşiminin ise kuzeydoğusunda yer alan yüksek tepeler üzerinde bir Bizans Kalesi³⁷ inşa edildiği, halkın bu kaleye taşındığı, dolayısıyla Orta Çağ yerleşiminin bu tepeler üzerine kurulduğu anlaşılmıştır (Fig. 4). Gerek Hellenistik Roma yerleşim alanı gerekse Orta Çağ yerleşim alanı detaylıca araştırılmış, yüzeydeki kalıntıların hepsi belirlenmiştir. Yeni nesil CHC X91 Gps Rtk aleti kullanılarak ölçümler yapılmış, NetCAD programında kalıntıların planları çıkarılmıştır. AutoCAD programında ise kalıntıların cepheleri ve kesitleri çizilmiştir.

Kentin oturduğu vadinin uçlarında, kuzeyde ve güneyde nekropol alanlar olduğu belirlenmiş, kuzeydeki yamaçlarda taş sanduka mezarlar keşfedilmiştir³⁸ (Fig. 5). Ayrıca Nazilli ilçe merkezinde, Mastaura'dan götürülmüş gırlanlı lahitler tespit edilmiştir³⁹. Günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan Eros kabartmalı bir lahit parçası⁴⁰ da kentin mezarları ve mezar işçilikleri hakkında bilgi verebilecek kaliteli bir örnektir. Tespit edilen mezarlar detaylıca belgenmiş, çizimleri tamamlanmış, nekropol alanlarındaki mezarlar haritalara ve kent planına işlenmiştir.

Kalıntıları belgeleme çalışmalarıyla eş zamanlı olarak, arazide taşınabilir küçük eser tarama çalışmaları yürütülmüştür. Kent plan karelere bölünmüş, yüzeyde görülebilen seramik ve benzeri küçük eserler toplanıp çizilmiş (Fig. 6), plan karelere göre parçaların dönemsel dağılımı ve yoğunluğu incelenmiş, böylece kentin zaman içinde geçirdiği değişimler ve taşınmalar hakkında fikir sahibi olunmuştur. Seramik buluntularının dağılımı ve yoğunluğu mimari kalıntılarla uyumlu şekildedir. Hellenistik ve

³⁷ Barnes – Whittow 1993, 117-135; Whittow 1994, 559-570.

³⁸ Özver 2022, 72.

³⁹ Akkurnaz 2020, 48-49, Res. 9; Özver 2022, 70.

⁴⁰ Kourouniotis 1922, 257, Eix. 9.

Roma yerleşim alanında Roma İmparatorluk Dönemi seramikleri, Orta Çağ yerleşim alanında Bizans sırlı seramikleri, nekropol alanlarında Roma İmparatorluk Dönemi seramikleri ele geçmiştir.

Fig. 5. Mastaura Kuzey Nekropolündeki Taş Sanduka Mezarlardan Görünüm

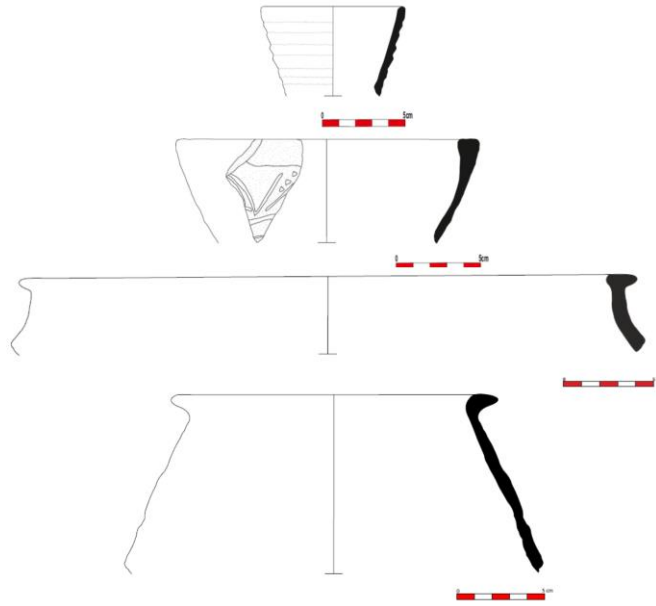

Fig. 6. Yüzey Araştırmalarında Tespit Edilen Seramiklerin Çizimlerinden Örnekler

Mastaura'da inşa edilmiş yapıların işlevini ve inşa dönemlerini belirlemeye yönelik, kent içinde ve yakın çevresinde yer alan nitelikli mimari parçalar belgelenerek incelenmiştir. Kent içinde Khrysaoris Deresi'nin hemen doğusunda oldukça kaliteli işçilik sergileyen ve Geç Hellenistik Dönem'e ait mermer bloklar (Fig. 7) bulunmuştur. Mastaura'dan alınıp, antik kentin çevresindeki köylere ve Nazilli ilçe merkezine götürülmüş taş eserler belgelenmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olan yazıtlar, lahitler, sunaklar, sütun başlıkları ve postamentler gibi çok sayıda nitelikli taş eser kayıt altına alınmıştır.

Fig. 7. Hellenistik Dönem'e Ait Mimari Blok Parçası

Mastaura'nın su ihtiyacını karşılamak için kentin kuzeyindeki dağlardan ve güneydeki su kaynaklarından su taşındığı anlaşılmıştır. Kuzeyde kente yaklaşık 7-8 km. uzaklıktaki kaynaklardan gelen su hattına ilişkin; su kemerleri, su kanalları ve su künkleri tespit edilmiştir, kentin kuzey ana su hattı ortaya çıkarılmıştır. Güney su hattına dair Bozyurt Mahallesi'nde su kemeri, su kanalı ve su künkleri bulunmuştur. Kuzeyden ve güneyden şehre getirilen suların, kent içinde kullanıldıktan sonra tahliye edildiğine yönelik kalıntılar da keşfedilmiştir. Yerleşimin içinden geçen Khrysaoris Deresi'nin kenarında, dereye bitişik yamaçlarda kanalizasyon sistemleri yer almaktadır. Derenin doğusundaki kanalizasyon çıkış tüneli yaklaşık 2 m. yüksekliğindedir ve 20 m.lik kısmı sağlam şekilde günümüze ulaşmıştır. Derenin batısında ise benzer şekilde kanalizasyon çıkış tüneli vardır ve Roma Hamamı yanında yer alan bu kanalizasyon çıkışı, atık suların direk dereye verildiğini ve atık suların kentten bu şekilde tahliye edildiğini göstermektedir. Ana su hatları ve kanalizasyon sistemleri çizilip, belgenmiş, haritalar üzerinde işaretlenerek, kente ilişkin su sistemleri haritası oluşturulmuştur.

Amphitiatro’da Yapılan Çalışmalar

Hamilton 1836 yılında Mastaura’yı gezer ve Amphitiatro benzeri bir yapının varlığından bahseder⁴¹. Böylece Amphitiatro hakkındaki ilk bilgiyi Hamilton’un kitabından öğreniyoruz. Daha sonra Texier⁴² Hamilton’a atıfta bulunarak kentte bir Amphitiatro olduğunu yazmıştır. 1921 yılında Yunan işgali sırasında Mastaura’da incelemelerde bulunan Kourouniotis Amphitiatro hakkında bilgiler verirken, yapının ilk kez fotoğraflarını çekmiştir⁴³. 2020 yılında araştırmaya başladığımız zaman Amphitiatro yoğun şekilde yabani ağaçlarla ve çalılarla kaplıydı⁴⁴ (Fig. 8), ancak Kourouniotis’in 1921 yılında çektiği fotoğraflarda kalıntının tamamen temiz olduğu, üzerinde ve etrafında ağaçlar, çalılar olmadığı görülmektedir. Yaklaşık 100 yıllık süreçte yapının tamamen yabani ağaçlarla kaplandığı ve gezip görmenin zor olduğu, algılanamaz bir hale dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Fig. 8. Amphitiatro’nun Yabani Ağaçlar ve Çalılarla Kaplı Hali

2020 yılında Mastaura Antik Kenti’ndeki yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Amphitiatro’da, disiplinler arası yöntemlerle arkeolojik çalışmalar yürütülmektedir. Kentin batısında yer alan Amphitiatro ilk tespit

⁴¹ Hamilton 1842, 531.

⁴² Texier 2002, 112.

⁴³ Kourouniotis 1922, 252-254, eix. 4-6.

⁴⁴ Akkurnaz 2020, 45-48, Res. 3-8.

edildiğinde yoğun şekilde yabancı ağaçlar ve çalılarla kaplıydı. Arazide gezerken fark edilmesi zor olan yapı hava fotoğrafları ve uydu görüntüleriyle tespit edilmiştir.

Oldukça büyük bir alanı kaplayan kalıntının kimliği kesin olarak belirlendikten sonra, arazinin mülkiyet durumu araştırılmış, beş farklı parsel üzerine oturan Amphitiyatro'nun şahıslara ait özel mülk içinde kaldığı anlaşılmıştır. Mülk sahiplerinden yazılı izinler alınarak yapıda yabancı ağaç ve bitki temizliği gerçekleştirilmiştir. 2020 Ekim – Aralık aylarında Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve bilimsel danışmanlığımızdaki bir ekiple temizlik ve koruma çalışmaları yapılmıştır (Fig. 9). Temizlik işlemleri sırasında yapının mevcut korunma durumuna dair detaylı raporlar hazırlanmıştır⁴⁵. Anadolu arkeolojisi için nadir yapılardan birisi olan Amphitiyatro'nun kamulaştırılması için bakanlığa rapor sunulmuş, 2021 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yaklaşık 50 dönümlük bir alan kamulaştırılmıştır.

Kamulaştırma ve temizlik çalışmalarından sonra (Fig. 10), Amphitiyatro'nun planı, inşa tekniği ve yapıda kullanılan malzemelerin anlaşılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Fotogrametrik yöntemlerle haritalar oluşturulmuş, topoğrafik yapısı ortaya çıkarılmış, doku haritası ve yüzey modeli hazırlanmıştır. Yapının yüzeyde görülen kalıntıları ve içine girilebilen odaları 3 boyutlu lazer tarayıcı ile belgelenmiş olup, plan, kesit ve görünüş çizimleri gerçekleştirilmiş, Amphitiyatro'nun planı ve ana ölçüleri belirlenmiştir.

Kuzeyi eğimli bir yamaca yaslanan Amphitiyatro'nun diğer üç tarafındaki; doğuda, güneyde ve batıdaki oturma sıraları tonozlar üzerinde yükselmektedir. Kuzeybatı-güneydoğu ekseninde elips bir plana sahip olan yapının ortasında arena bulunmakta, vomitoriumu ise güneydoğuda toprak altındadır. Yapının duvarları yerel gnays ana kayalardan koparılmış küçük boyutlu moloz taşlarla örülmüş, sıvalarda ve derz dolgularında kum ve kireç karışımı harçlar kullanılmıştır.

Yapının kuzey caveasının eğimli bir yamaca oturuyor olması, burada Hellenistik Dönem'de bir tiyatro olduğunu düşündürmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Hellenistik Tiyatro'yu da içine alacak şekilde tüm alanın yeniden tasarlandığı, kuzeydeki eğimli yamaç dışındaki diğer cephelerin tonozlarla çevrildiği, böylece gösterişli ve anıtsal bir Amphitiyatro inşa edildiği anlaşılmaktadır.

2022 yılında, Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve tarafımızca gerçekleştirilen bilimsel danışmanlıkla kazı, koruma ve çevre düzenleme çalışmaları yürütülmüştür. Amphitiyatro'nun duvarlarına baskı yapan atık dolgu topraklar kaldırılmaya başlanmış, duvarlarda oluşan açılmalara ve taş

⁴⁵ Yaşar 2021, 133-144.

boşalmalarına karşın koruma önlemleri alınıp, sağlamlaştırmalar yapılmıştır. Yapının ortasındaki arena ve güneydoğusundaki vomitorium arkeojeofizik yöntemlerle taranmıştır.

Fig. 9. Amphitiatro'daki Temizlik Çalışmalarından Görünüm

Fig. 10. Temizlik Sonrası Amphitiatro'nun Görünümü

Roma Hamamı'nda Yapılan Çalışmalar

Kent içinde tespit edilen bir diğer önemli kalıntı ise Roma Hamamı'dır (Fig. 2-4). Hellenistik ve Roma yerleşiminin olduğu bölgede, Khrysaoris Deresi'nin hemen batısında yer alan yapı, 2020 yılında ilk tespit edildiğinde yoğun şekilde yabani ağaçlarla ve çalılarla kaplıydı. Oldukça büyük bir alana yayıldığı anlaşılan kalıntılarda, yoğun ağaçlar nedeniyle belgeleme çalışması yapılamamış, işlevi tam belirlenememişti. 2021 yılı şubat ayında Nazilli Belediyesi'nin girişimi ile yapının oturduğu parsel kamulaştırılmıştır. Yaklaşık 16 dönümlük parsel kısa sürede Nazilli Belediyesi tarafından satın alınmış, arkeolojik çalışmalar yapılabilmesi için bakanlığın kullanıma sunulmuştur. 2021 yılı Mayıs ve Haziran aylarında Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında, bilimsel sorumluluğumuzda yabani ağaçların ve çalıların temizliği gerçekleştirilmiştir (Fig. 11-13). Açığa çıkarılan yapıda ölçümler yapıp, plan ve cephe çizimleri gerçekleştirilmiştir. Roma Hamamı'nın ayakta kalan kısımlarında detaylı cephe çizimleri yapılmıştır (Fig. 14-15).

Fig. 11. Roma Hamamı'nın Yabani Ağaçlar ve Çalılarla Kaplı Hali

Hamamın güneyindeki yaklaşık 30 m. uzunluğuna, 5.50 m. yüksekliğine sahip olan ve “Büyük Teras Duvarı” olarak adlandırılan kalıntı Khrysaoris Deresi'nin batısında yer almakta, dereye doğru eğimli bir yamaç üzerinde inşa edilmiş olan bu duvar, kentin batı tarafında büyük bir düzlük alan oluşturmaktadır. Bu teras duvarı küçük boyutlu kırma moloz taşlarla örülmüş harçlı bir duvar olup, Roma İmparatorluk Dönemi özellikleri göstermektedir. Duvarın cephesi detaylıca çizilmiş, mevcut durumu

belgelenmiştir. Büyük Teras Duvarı ile Roma Hamamı arasındaki alanda da yapı izleri tespit edilmiş, dolgu toprak kesitler incelendiğinde yapı duvarları, taban mozaïği, su giderleri olduğu görölmüştür.

Fig. 12. Roma Hamamı'nın Temizlik Aşamasındaki Görünümü

2022 kazı sezonunda Roma Hamamı ve çevresinde genel bir bitki temizliğı yapılmıştır. Sonrasında ise, hamamın güneyinde yer alan ve akıntı toprak kesitlerde mozaikler olması nedeniyle “Mozaikli Yapı” (Fig. 2-3) olarak adlandırılan yerde mozaiklerin mevcut korunma durumuna yönelik raporlama ve analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Mozaiklerin yer aldığı bu alanda jeoradar yöntemiyle arkeojeofizik taramalar yapılmıştır. Mozaikler, yamaçta toprak kesitte görüldüğü ve geriye doğru toprak içinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Mozaiklerin üzerinde yaklaşık 2 m. dolgu toprak vardır ve bu dolgu toprak üzerinde yapılan arkeojeofizik taramalar sonucu toprak altında küçük bölmeler olduğu görölmüştür. Hamam ile ilişkili bir yapı olduğu anlaşılmakla birlikte mekânın ve çevresinin ne amaçla tasarlanıp, kullanıldığını söylemek güçtür. Mozaikli Yapı'nın olduğu alanda, mozaiklerden daha aşağıdaki bir seviyede, dereye doğru açılan atık su kanalları vardır. Atık su kanalları ve jeoradar taramalarda görülen küçük bölmelerin su depolamak için tasarlanmış havuzlar olma ihtimali göz önüne alınırsa, bu noktada bir latrina olabileceğini düşünmek mümkündür. Nitekim pek çok antik kentte, su temini ve suyun tahliyesi gibi zorunlu

nedenlerden dolayı, hamam ve latrina gibi suyla ilişkili yapılar bir arada veya birbirine yakın yerlerde inşa edilmiştir.

Fig. 13. Temizlik Sonrası Roma Hamamı'nın Görünümü

Fig. 14. Roma Hamamı Doğu Kemerlerin Renkli Çizimi

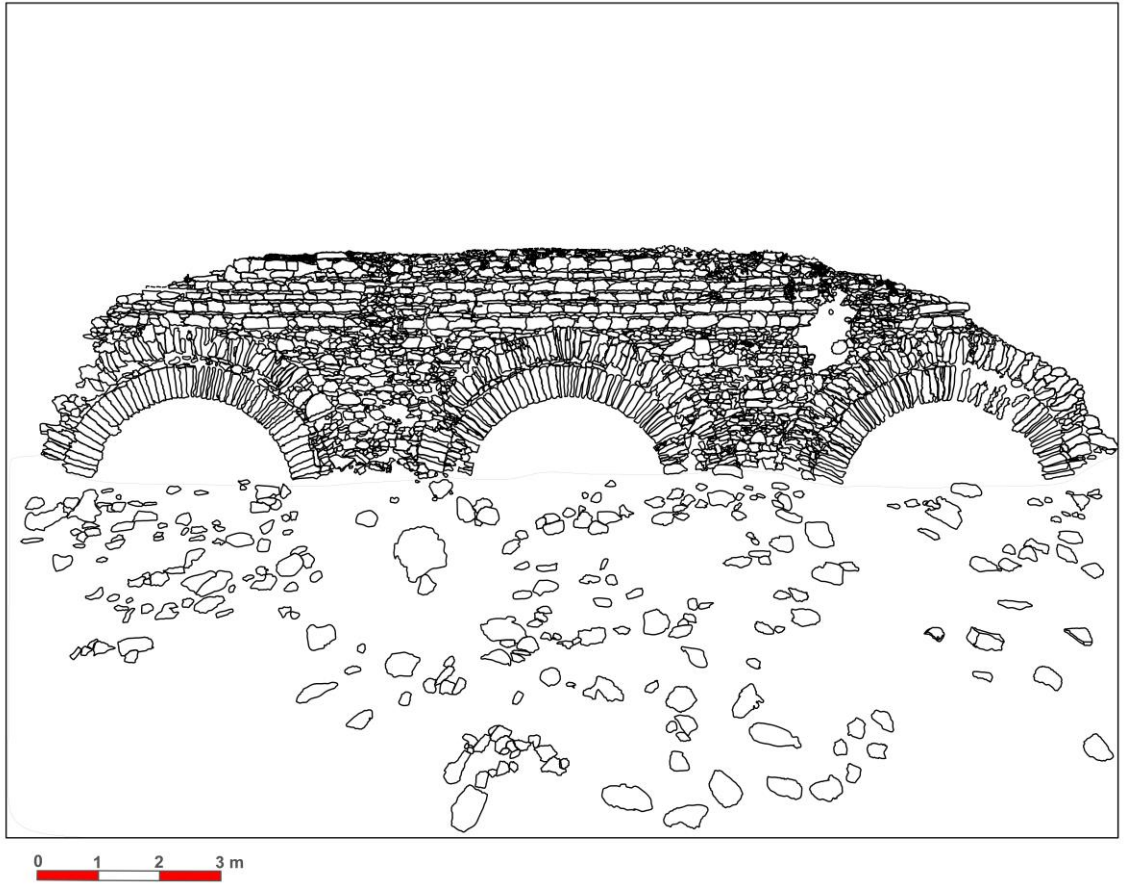

Fig. 15. Roma Hamamı Doğu Kemerlerin Çizimi

Bizans Kalesi'nde Yapılan Çalışmalar

Kentin kuzeydoğusundaki tepeler üzerinde (Fig. 2-4, 16) Orta Çağ'da bir kale inşa edilerek halk buraya taşınmıştır⁴⁶. 1992 yılında Orta Çağ uzmanı İngiliz araştırmacılar tarafından bu kalede kısa süreli bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiş, kalenin planı çıkarılmış, kale içindeki sarnıçlar, kule ve sur duvarları hakkında bilgi verilmiş, kalenin inşa tarihine dair değerlendirmeler yapılmıştır⁴⁷. 2020 ve 2021 yılı yüzey araştırmalarımızda bu kale yeniden ele alınıp, detaylıca incelenmiştir⁴⁸, yeni gelişen teknolojik imkanlarla, kalenin hava fotoğrafları çekilmiş, planı dijital ortamda çizilmiş (Fig. 17), kaledeki kalıntıların planları ve cephe çizimleri gerçekleştirilmiştir.

Khrysaoris Deresi'nin geçtiği vadi tabanından yaklaşık 280 m. yukarıdaki tepeler üzerine inşa edilen Bizans Kalesi'nin rakımı ise yaklaşık 495 m.dir. Kale birbiriyle bağlantısı olan üç tane tepe düzlüğü üzerine inşa edilmiş, her bir tepe düzlüğüne ise çıkıntı adı verilmiştir. Kuzeydeki I. Çıkıntı üzerinde bir adet iç kale yer alır, kalenin sur duvarları, bir kulesi ve kale içindeki sarnıçlar kısmen korunmuştur. Kırma moloz taşlarla inşa edilmiş bu

⁴⁶ Akkurnaz 2020, 50, Res. 10.

⁴⁷ Barnes – Whittow 1993, 117-135; Whittow 1994, 559-570.

⁴⁸ Akkurnaz 2022, 156-157, Çiz. 1, Res. 6.

kalıntılar detaylıca belgelenmiştir. II. Çıkıntı ve III. Çıkıntı üzerinde ise yerleşim birimlerine ait sarnıçlar, konut tarzı çeşitli mekanlara işaret eden kalıntılar ve izler tespit edilmiştir. Arazinin toprak yapısı erozyona müsait olduğu için kalenin yer aldığı tepe üstü düzlüklerinin kenarlarında kopmalar, toprak kaymaları olmuş, 1992 yılındaki İngiliz araştırmacıların plana çizdiği bazı sur duvarı kalıntıları yerinde bulunamamıştır.

Fig. 16. Hellenistik Roma Yerleşiminden Bizans Kalesi'ne Bakış

Kalede göze çarpan en önemli kalıntı yaklaşık 11 m. yüksekliğe, 3 m. kalınlığa sahip olan ve yöre halkı tarafından “Kızıl Kuşak” olarak adlandırılan sur duvarı kalıntısıdır. Bu duvarın inşasında, aralarda tuğla dizilerek hatlar oluşturulmuş, duvar yüzeyinde görülen tuğla sıraları nedeniyle de yöre halkı bu kalıntıya “Kızıl Kuşak” ismini vermiş. Oldukça gösterişli bir işçiliğe sahip olan bu duvar İngiliz araştırmacılar tarafından Orta Çağ’a ait diğer yerleşimlerdeki sur duvarlarıyla karşılaştırılmış, kalenin inşa tarihi ve kullanım süreci değerlendirilmiştir⁴⁹. İngiliz araştırmacıların da belirttiği gibi Bizans Kalesi MS 12. yüzyılda inşa edilmiş, 13. yüzyıl sonlarına kadar aktif şekilde kullanılmıştır. Yüzey araştırmalarımız sırasında bulunan sırlı seramik parçaları incelendiğinde⁵⁰, seramiklerin tarihleriyle kalenin kullanım döneminin uyduğu görülmüştür.

⁴⁹ Barnes – Whittow 1993, 129-130; Whittow 1994, 561, 564.

⁵⁰ Akkurnaz 2022, 158.

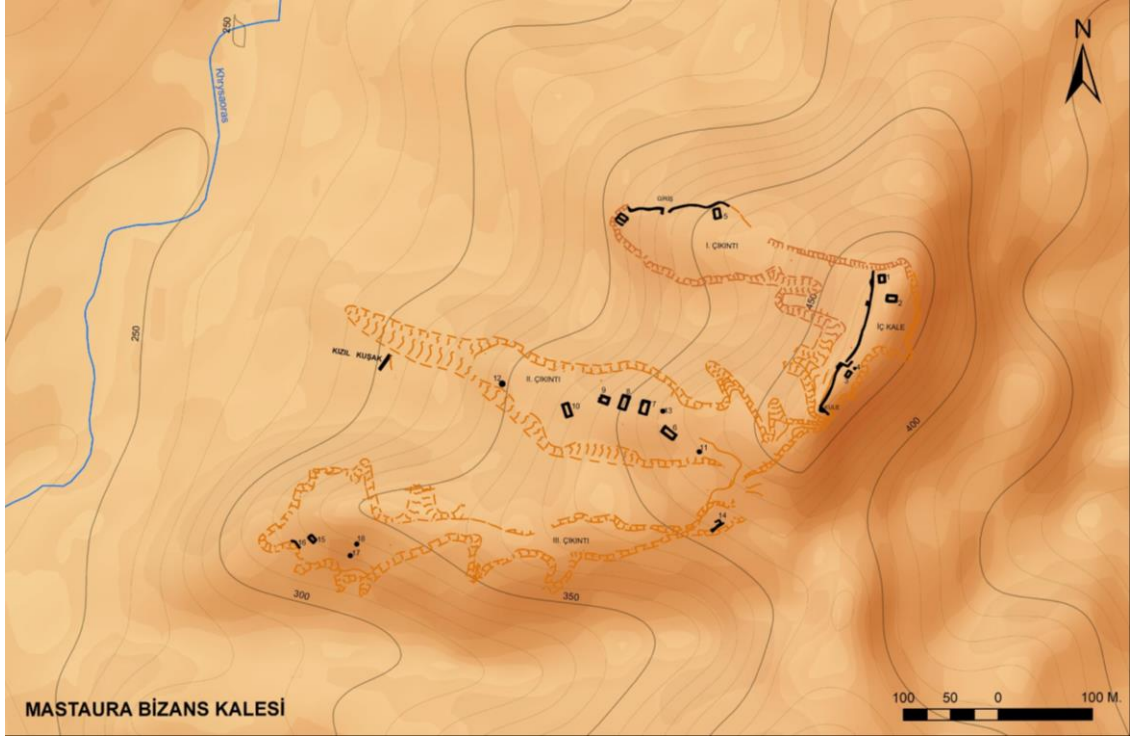

Fig. 17. Bizans Kalesi'nin Planı (Çiz. Y. Çorbacıoğlu)

Sonuç

Aydın İli, Nazilli ilçe merkezinin 3 km. kuzeyinde, Messogis (Aydın Dağları) ile Maiandros (Büyük Menderes) Ovası'nın birleştiği noktada yer alan Mastaura Antik Kenti, ortasından küçük bir derenin geçtiği sulak ve bereketli bir vadide kurulmuştur. 2020-2022 yılları arasında, üç yıldır yürütülen arkeolojik çalışmalarda kent hakkında önemli verilere ulaşılmıştır.

2020 ve 2021 yıllarında yapılan yüzey araştırmalarında, çeşitli haritalar hazırlanmış, kentin planı oluşturulmuş, Hellenistik ve Roma yerleşimi, Orta Çağ yerleşimi, nekropol alanları, kentin su sistemleri belirlenmiştir. Hellenistik ve Roma yerleşimi vadi içindedir, Orta Çağ'da kentin kuzeydoğusundaki tepeler üzerine yeni bir kale inşa edilmiş ve halk buraya taşınmıştır. Daha sonra Osmanlı Dönemi ile birlikte tekrar vadi içine taşınan yerleşim yakın zamana kadar varlığını sürdürmüş, günümüzde tamamen terk edilmiştir. Kentte Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Amphitiyatro ve Roma Hamamı gibi önemli kalıntıların varlığı ortaya çıkarılmış, Hellenistik Dönem'e ait mimari bloklar tespit edilmiştir. Teras duvarları, tonozlu yapılar, mozaikler ve taş sanduka mezarlar kentteki diğer önemli kalıntılardır. Orta Çağ yerleşim alanında ise sur duvarları, kuleler, çeşitli tiplerde sarnıçlar ve yapı izleri bulunmuş, kayıt altına alınmıştır.

2020 ve 2021 yıllarında Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve tarafımızdan gerçekleştirilen bilimsel danışmanlıkla temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında Amphitiyatro'da, 2021 yılında ise Roma Hamamı'nda yabancı ağaçlar ve çalılar temizlenmiş, yapılar açığa çıkartılıp,

görünür hale getirilmiştir. Amphitiyatro'nun oturduğu beş farklı parsel Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, Roma Hamamı'nın olduğu bir parsel ise Nazilli Belediyesi tarafından kamulaştırılmıştır. Temizlenen yapılar 3 boyutlu lazer taramalar ve farklı yöntemler kullanılarak belgelenmiştir. Yapıların ölçüleri belirlenmiş, kalıntıların planları, cepheleri ve kesitleri çizilmiştir.

2022 yılında ise Aydın Arkeoloji Müzesi başkanlığında ve tarafımızdan gerçekleştirilen bilimsel danışmanlıkla kazı, onarım ve çevre düzenleme çalışmaları başlamıştır. Amphitiyatro'da yoğunlaşan çalışmalarda, yapıya zarar veren atık dolgu topraklar temizlenmiş ve bitki kökleri sökülmüş, duvar örgülerindeki bozulmalar sağlamlaştırılmıştır. Amphitiyatro ve çevresinde arkeojeofizik taramalar gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Akkurnaz 2020

S. Akkurnaz, "Mastaura Antik Kenti", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 165, 2020, 41-62.

Akkurnaz 2022

S. Akkurnaz, "2020 Yılı Mastaura Antik Kenti Arkeolojik Yüzey Araştırması", *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları* Cilt 3, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2022, 151-170.

Akkurnaz – Çorbacıoğlu 2021

S. Akkurnaz – Y. Çorbacıoğlu, "Aydın'daki Antik Yerleşimler", *Nazilli ve Çevresinin Arkeolojik Zenginlikleri*, Ed. S. Akkurnaz – Y. Çorbacıoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2021, 9-54.

Ankori 1959

Z. Ankori, *Karaites in Byzantium. The formative years, 970-1100*, Columbia University Press, New York, 1959.

Atik – Koçel-Erdem 2004

N. Atik – Z. Koçel-Erdem, "Çine ve Nazilli (Aydın) İlçeleri Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2000-2003", *TUBA Kültür Envanteri Dergisi* 2, İstanbul, 2004, 41-66.

Barnes – Whittow 1993

H. Barnes – M. Whittow "The Oxford University/British Institute of Archaeology at Ankara Survey of Medieval Castles of Anatolia (1992), Mastaura Kalesi: A Preliminary Report", *Anatolian Studies* 43, 1993, 117-135.

Brandes 2001

W. Brandes, "Reviewed Work(s): Ethnische und religiöse Minderheiten in Kleinasien. Von der hellenistischen Antike bis in das byzantinische Mittelalter by P. Herz and J. Kobes", *International Journal of the Classical Tradition* 7/4, 2001, 602-605.

Culerrier 1987

P. Culerrier, "Les évêchés suffragants d'Éphèse aux 5e-13e siècles", *Revue des études byzantines* 45, 1987, 139-164.

De Lange 1996

N. R. M. De Lange, *Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1996.

Diest 1913

W. von Diest, *Nysa ad Maeandrum nach Forschungen und Aufnahmen in den Jahren 1907 und 1909*, G. Reimer, Berlin, 1913.

e-Auction 5 2019

e-Auction 5, Kölner Münzkabinett Tyll Kroha Nachfolger UG, 2019.

Erdoğan – Bıyık 2015

M. A. Erdoğan – Ö. Bıyık, *T.T 0001/1 M. Numaralı, Fatih Mehmed Devri Aydın İli Mufasssal Defteri (Metin Ve İnceleme)*, Ege Üniversitesi Yayınları İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, İzmir, 2015.

Foss 1982

C. Foss, "The Defenses of Asia Minor Against the Turks", *Greek Orthodox Theological Review* 27, 1982, 145-205.

Georges Pachymeres

Georges Pachymeres, *Relationes Historicas* (Georges Pachymeres, *Relations Historiques I – Livres I-III, Relations Historiques II – Livres IV-VI*), Éd. A. Failler, Corpus Fontium Historiae Byzantinae XXIV/1-2, Societe d'edition "Les Belles Lettres", Paris, 1894.

Hamilton 1842a

W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of Their Antiquities and Geology* I, J. Murray, London, 1842.

Hamilton 1842b

W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of Their Antiquities and Geology* II, J. Murray, London, 1842.

Hawkins 1998

J. D. Hawkins, "Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel", *Anatolian Studies* 48, 1998, 1-31.

Hellenkemper – Hild 2004

H. Hellenkemper – F. Hild, *Lykien und Pamphylien I-III: Tabula Imperii Byzantini* 8, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2004.

Hierokles, *Synekdemos*

Hieroclis, *Synekdemos; accedunt fragmenta apud Constantinum Porphyrogenetum servata et nomina urbium mutata*, by A. Bivrkhardt, in aedibus B. G. Teubneri, Lipsiae, 1893.

Hild 2014

F. Hild, *Meilensteine, Straßen und das Verkehrsnetz der Provinz Karia: Veröffentlichungen zur Byzanzforschung* 33, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2014.

Honigmann 1942-1943

E. Honigmann, "The Original Lists of The Members of The Council of Nicaea, The Robber-Synod And The Council of Chalcedon", *Byzantion* 16/1, 1942-1943, 20-80.

Jongkees 1939

J. Jongkees, "Bemerkungen zu Μασταυρα und Μοστηνη", *Glotta-Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache* 27/3-4, 1939, 252-256.

Kourouniotis 1922

K. Kourouniotis, "Μάσταυρα", *Ελληνικαὶ ἀνασκαφαὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ*, Αρχαιολογικοῦ Δελτίου, 1922, 247-257.

Le Quien 1740

M. Le Quien, *Oriens christianus: in quatuor patriarchatus digestus: quo exhibentur ecclesiae, patriarchae caeterique praesules totius orientis*, Typographia Regia, Paris, 1740.

Nolle 2016

J. Nolle, "Beiträge zur kleinasiatischen Münzkunde und Geschichte: 12. Mastaura am Fuße der ogis – Überlegungen zu den Patriatraditionen einer wenig bekannten antiken Polis", *GEPHYRA* 13, 2016, 49-82.

Odo de Deuil

Odo de Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem* (Odo of Deuil, *The Journey of Louis VII to the East*), Translated by V.G. Berry, W. W. Norton Company Press, New York, 1948.

Onur 2015

F. Onur, "Parerga to the Stadiasmus Patarensis (15): The Road Network around Kasaba Plain", *GEPHYRA* 12, 2015, 89-109.

Özver 2022

A. Özver, "Nazilli ve Çevresindeki Mezar Türleri ve Ölü Gömme Geleneğinin Günümüz Yansımaları", *Kurtuluşunun 100. Yılında Geçmişten Geleceğe Nazilli*, Ed. S. Akkurnaz – T. E. Sepetçioğlu – A. Özver, Akademisyen Yayınevi, Ankara, 2022, 69-97.

Plinius, *Naturalis Historia*

Pliny, *Natural History, Volume II: Books 3-7*, Translated by H. Rackham, Loeb Classical Library 352, Harvard University Press, Cambridge, 1942.

Pococke 1745

R. Pococke, *A Description of The East, and Some Other Countries: Observations on The Islands of The Archipelago, Asia Minor, Thrace, Greece, And Some Other Parts Of Europe* 2, W. Bowyer, London, 1745.

Prinzing 1998

G. Prinzing, "Zu den Minderheiten in der Mäander-Region während der Übergangsepoche von der byzantinischen zur seldschukisch-türkischen Herrschaft (11. Jh.–Anfang 14. Jh.)", *Ethnische und religiöse Minderheiten in Kleinasien. Von der hellenistischen Antike bis in das byzantinische Mittelalter*, Ed. P. Herz – J. Kobes, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1998, 153-177.

Ramsay 1960

W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. M. Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

Sarıkaya 2014

H. Sarıkaya, *T.T. 0008 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'nin Transkripsiyonu ve Tahlili*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2014.

Schürr 2016

D. Schürr, "Vermutungen zum Namen Mastaura", *GEPHYRA* 13, 2016, 83-88.

Sezer 2019

M. Sezer, "1699/1700 Yılında Nazilli Kazâsı'nın Nüfus Yapısı", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* XIV/I, 2019, 449-461.

Stephanos Byzantios, *Ethnika*

Stephani Byzantii, *Ethnicorum (quae supersunt)*, by A. Meineke, G. Reimeri, Berolini/Berlin, 1849.

Strabon, *Geographika*

Strabo, *Geography, Volume VI: Books 13-14*, Translated by H. L. Jones, Loeb Classical Library 223, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1929.

Şahin – Adak 2007

S. Şahin – M. Adak, *Stadiasmus Patarensis: Itinera Romana Provinciae Lyciae*, *GEPHYRA* Monografi 1, Ege Yayınları, İstanbul, 2007.

Şahin 2014

S. Şahin, *Stadiasmus Patarensis - Itinera Romana Provinciae Lyciae - Likya Eyaleti Roma*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

Talbert 2000

- R. J. A. Talbert, *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton University Press, Princeton, 2000.
- Texier 2002
- C. Texier, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi 2*, Cilt, Çev. A. Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002.
- Üreten 2005
- H. Üreten, "Bir Grup Sikkenin Işığında Mastaura Kenti Tanrı ve Kültleri", *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences* 4, 2005, 129-142.
- Wassiliou – Seibt 2004
- A. K. Wassiliou – W. Seibt, *Die Byzantinischen Bleisiegel in Österreich: 2. Teil: Zentral- Und Provinzialverwaltung*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2004.
- Whittow 1994
- M. Whittow, "Anadolu Orta Çağ Kaleleri Etüdü Birinci Sezonu (1992): Mastaura Kalesi", *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1994, 559-570.
- Yaşar 2021
- A. Yaşar, "Mastaura Amphitiatrosu'nun Mevcut Korunma Durumuna Yönelik İlk Değerlendirmeler", *Nazilli ve Çevresinin Arkeolojik Zenginlikleri*, Ed. S. Akkurnaz – Y. Çorbacıoğlu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2021, 133-144.
- Zacos – Veglery 1972
- G. Zacos – A. Veglery, *Byzantine Lead Seals 1/2*, J. J. Augustin, Basel, 1972.
- Zgusta 1984
- L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Winter, Heidelberg, 1984.